

1. Úvod a metodologie

Publikace se zabývá vývojem úmrtnosti v České republice mezi roky 2006 a 2016. Obsahuje zejména informace o počtech zemřelých a jejich struktuře podle různých sociodemografických charakteristik, mírách úmrtnosti, naději dožití nebo úrovni úmrtnosti podle příčin smrti. Součástí je také zhodnocení regionálních rozdílů v rámci ČR a mezinárodní srovnání v kontextu Evropské unie.

Údaje o zemřelých získává Český statistický úřad (ČSÚ) z hlášení o úmrtí, která jsou zasílána matričními úřady za každé úmrtí zaznamenané na území jednotlivých matričních obvodů. Hlášení obsahuje mj. informaci o pohlaví, datu narození a úmrtí (z těchto dat následně ČSÚ vypočítává věk zemřelého), rodinném stavu, vzdělání, státním občanství, státu narození a adrese pobytu zemřelého. Od roku 2013 je prvotním dokladem pro vyplnění hlášení List o prohlídce zemřelého (LPZ) – část určená pro matriční úřad. Zdrojem dat o příčinách smrti (a souvisejících dalších informací) je jiná část LPZ – část určená pro Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR), z které jsou potřebná data pro vytvoření statistiky zemřelých podle příčin smrti dále předávána na ČSÚ.

Hlášení úmrtí je povinné a podléhájí mu všechna úmrtí na území ČR, bez ohledu na státní občanství a typ pobytu zemřelého. Do statistiky jsou pak zahrnováni pouze zemřelí s registrovaným pobytem v ČR, tj., v případě občanů ČR se jedná o trvalý pobyt, v případě cizinců o trvalý pobyt, přechodný pobyt občana EU, přechodný pobyt na základě víza nad 90 dnů a na základě povolení k dlouhodobému pobytu, a o pobyt na základě udělení azylu. Dále jsou do statistiky zařazována úmrtí občanů ČR s trvalým pobytem v ČR, kteří zemřeli v zahraničí a jejichž úmrtí bylo zaregistrováno zvláštní matrikou v ČR. Při zpracování jsou zemřelí regionálně tříděni podle adresy pobytu v době úmrtí (nikoli podle místa úmrtí).

Základní příčina smrti je kódována dle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění 10. decenální revize (MKN-10) a následných aktualizací, vydávaných Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Příčiny smrti jsou tříděny do dvaceti kapitol (viz přílohové tabulky 8 a 9). Počet zemřelých na příčiny z XIX. kapitoly MKN-10 je přitom shodný s počtem zemřelých na příčiny kapitoly XX., neboť jde o dvojí třídění zemřelých v důsledku vnějších příčin – podle povahy stavu poranění a otravy (druh a lokalizace poranění, prostředek otravy) a podle mechanismu smrti (bližší okolnosti úmrtí jako např. pád nebo způsob sebevraždy). V této publikaci jsou uváděna pouze data za XX. kapitolu, tj. v třídění podle mechanismu úmrtí.

Statistika zemřelých podle příčin smrti byla v analyzovaných letech 2006–2016 ovlivněna metodickými změnami a implementací aktualizací MKN-10, které v případě některých jednotlivých příčin smrti ovlivnily srovnatelnost v čase. Od roku 2011 se výběr základní příčiny smrti provádí pomocí programu pro automatizované kódování příčin smrti (software IRIS)¹. Poslední výrazná aktualizace klasifikace proběhla v roce 2013 a byla zároveň spojena s úpravou formuláře LPZ (rozšíření části pro zápis a popis příčin smrti) a změnou v systému předávání dat o příčinách smrti².

V šesté kapitole „Mezinárodní srovnání“ jsou uváděna data z veřejně přístupné databáze Eurostatu, která mohou být za Českou republiku z metodologických důvodů mírně odlišná od dat v jiných kapitolách publikace, kde je zdrojem ČSÚ³. U statistiky příčin smrti se navíc liší od roku 2011 i počty zemřelých, protože

¹ Viz podrobněji kapitola 6 - Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2011: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-v-roce-2011-d1xwfw0a13>

² Viz podrobněji kapitola 6 - Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2013: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2013-ajtghnb5q2>

³ Eurostat si totiž počítá střední stavy obyvatelstva a úmrtnostní tabulky podle vlastní metodologie.

zemřelí jsou vymezení mírně odlišně⁴ (mezi roky 2011 až 2014, kdy jsou dostupná poslední data, se rozdíl pohyboval v rozmezí 104 až 282 zemřelých). Mezinárodní srovnatelnost statistik příčin smrti v rámci EU může být navíc ovlivněna odlišnou kódovací praxí v jednotlivých zemích. Všechny země s výjimkou Řecka (kde jsou příčiny kódovány podle MKN-9) používají poslední revizi MKN-10, ale některé země průběžně neimplementují doporučené aktualizace MKN-10 od WHO. Od roku 2011 je zasílání dat o příčinách smrti povinné díky „Nařízení Komise (EU) č. 328/2011 ze dne 5. dubna 2011, kterým se provádí nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1338/2008 o statistice Společenství v oblasti veřejného zdraví a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud jde o statistiky příčin smrti“, takže data v obdobích 2006 až 2010 a 2011 až 2014 nejsou plně srovnatelná⁵.

Pro hodnocení úrovně úmrtnosti je nejčastěji používán ukazatel naděje dožití (výstup úmrtnostních tabulek). Udává průměrný počet let, který má naději prožít osoba právě x-letá při zachování řádu úmrtnosti sledovaného období. Jedná se o syntetický ukazatel, který odráží úmrtnostní poměry ve všech věkových skupinách. Na krajské úrovni ČSÚ zpracovává úmrtnostní tabulky za dvouletá období s ohledem na vyloučení možných náhodných výkyvů. Detailní metodologický popis konstrukce úmrtnostních tabulek a podrobná data jsou k dispozici na webové adrese:

https://www.czso.cz/csu/czso/umrtnostni_tabulky

⁴ Eurostat nezahrnuje do počtu zemřelých podle příčin smrti občany ČR, kteří zemřeli v cizině, a jejichž úmrtí bylo registrováno na zvláštní matrice v Brně. Naopak započítává obyvatele ČR, kteří zemřeli v cizině, a jejichž úmrtí bylo zahrnuto ve statistice zemřelých nerezidentů v jiných zemích EU podle „Nařízení Komise (EU) č. 328/2011“.

⁵ Zejména v návaznosti na promítnutí statistiky o zemřelých nerezidentech za jednotlivé členské státy EU, které je Eurostatem sbírána od roku 2011 v souladu s „Nařízením Komise (EU) č. 328/2011“.